

PROFESYONEL FUTBOLCULARIN SPORTMENLİK YÖNELİMLERİ VE EMPATİK EĞİLİM DÜZEYLERİ*

Gülfem SEZEN-BALÇIKANLI¹ İbrahim YILDIRAN¹

Geliş Tarihi: 30.3.2011

Kabul Tarihi: 10.8.2011

ÖZET

Profesyonel futbolcuların sportmenlik yönelimleri ve empati eğilimlerinin incelendiği çalışmanın örneklem grubunu 2007–2008 sezonunda Turkcell Süper Lig’de yer alan ve tesadüfi yöntemle seçilmiş 7 futbol takımından toplam 130 futbolcu oluşturmuştur. Veri toplama aracı olarak, Kişilerarası Tepkisellik İndeksi (Interpersonal Reactivity Index: IRI) ile birlikte Çok Boyutlu Sportmenlik Yönelimi Ölçeği (Multidimensional Sportspersonship Orientations Scale: MSOS) kullanılmıştır. Bulgulara göre, futbolcularda empatik düşünce düzeyi yükseldikçe sporda sorumluluklara bağlılık [$F_{2,130}= 12.551$; $p<.05$], sosyal normlara uyum [$F_{2,130}= 19.704$; $p<.05$] ile kurallara ve yönetime saygı [$F_{2,130}= 5.761$; $p<.05$] düzeyleri anlamlı olarak artmakta; perspektif alma becerileri arttıkça da sosyal normlara uyum düzeyleri yükselmektedir [$F_{2,130}= 4.785$; $p<.05$]. Elde edilen bulgular, ahlaki davranışları olumlu yönde etkileyen empatinin, sporcularda da kazandırılması gereken bir beceri olduğunu göstermektedir. Spor ortamına uygun olarak düzenlenecek bir empati eğitim programının sporcuların empatik becerilerini geliştireceği düşünülmektedir. Özellikle erken yaşlarda başlanması gereken empati eğitimi, sporcuların ahlaki bakış açılarını geliştirmek açısından önemli bir yere sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Sportmenlik, Empati, Futbol.

SPORTSPERSONSHIP ORIENTATION AND EMPATHIC DISPOSITIONS OF PROFESSIONAL SOCCER PLAYERS

SUMMARY

The purpose of this study is to explore the relationship between sportpersonship orientation and empathic dispositions of professional soccer players. 130 soccer players randomly chosen by 7 soccer teams in the Turkcell Super League, 2007-2008 season constituted the research group. The Interpersonal Reactivity Index: IRI and the Multidimensional Sportspersonship Orientations Scale: MSOS were employed to gather the data. According to the results, “respect for one’s full commitment” [$F_{2,130}= 12.551$; $p<.05$], “respect for social convention” [$F_{2,130}= 19.704$; $p<.05$], and “respect for rules and officials” [$F_{2,130}= 5.761$; $p<.05$] increase significantly as the level of “empathic concern” increases. Likewise, the level of “respect for social convention” increases [$F_{2,130}= 4.785$; $p<.05$] in accordance with the increase of perspective taking skills. The findings gathered indicate that empathy which has a positive impact on moral behaviors in sports is a skill that athletes need to acquire. It is highly believed that empathy training to be designed in accordance with sports environment is considered to develop emphatic skills of athletes. Empathy training, which needs to begin specifically at an early age, occupies a key place in developing athletes’ moral perspectives.

Key Words: Sportspersonship, Empathy, Soccer.

GİRİŞ

Spor ahlaki ve empati üzerine yapılan araştırmalar günümüze kadar çeşitlenerek artmıştır. Sporda ve günlük hayatta ahlaki yargı, saldırganlık (1, 2), spor yapan ve yapmayan kişilerdeki ahlaki gelişim (3), sporda antisosyal ve prososyal davranışlar (4, 5), sporda ahlaki akıl yürütme ve ahlaki davranış (6), motivasyonel iklim ve sportmenlik (7, 8, 9), sportmenlik yönelimi (10) ile ilgili araştırmalar spor ahlakına farklı bakış açıları getirmektedir. Literatürde empati çalışmaları da farklı boyutlardan ele alınmaktadır. Bazı araştırmacılar empatinin bilişsel yönüne vurgu yaparken (11), diğerleri duyuşsal yanın üzerinde durmaktadır (12). Ancak çoğunluğunun üzerinde durduğu ortak nokta, empatinin çok boyutlu bir yapısının olduğudur (13, 14, 15, 16).

* Bu araştırma Doktora tezinin bir bölümünü oluşturmaktadır.

¹ Gazi Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Ankara

Empati; bir insanın kendini karşısındaki insanın yerine koyarak onun duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlamasıdır. Basit gibi gözükse de bu tanımın gerisinde birçok kuramsal öge bulunmaktadır. Empatiyi "nazik bir varoluş şekli" olarak açıklayan Rogers (1983), bunu ancak kendisinden emin bir kimsenin tuhaf ve saçma dünyasına girince kaybolmayacak ve istediği zaman kendi dünyasına rahatça geri dönebilecek kişiler gerçekleştirebilir demektedir (17). Rogers'ın tanımına göre empati, bir kişinin kendisini karşısındaki kişinin yerine koyarak olaylara onun bakış açısıyla bakması, o kişinin duygu ve düşüncelerini doğru olarak anlaması, hissetmesi ve bu durumu ona iletmesi sürecine denmektedir (18).

Sportmenlik kavramının yaygın anlayışı ise, genellikle spordaki sosyo-ahlaki ilişki hakkındaki normatif standartlarla ilgilidir. Sportmenlik, spor ruhuna uygun olarak nasıl davranılacağını ileri süren erdemli davranışsal eğilimleri anlatmaktadır (19). Feezell, sportmenlik kavramını sorumlu ve düşünceli bir sporcu olarak rekabetin ve dürüstlüğüün ifadesi şeklinde tanımlamaktadır. Arnold için ise sportmenlik, yüce gönüllülük, saygı, kibarlık, cana yakınlık, şefkat, cömertlik gibi kavramlarla ifade edilmektedir (8). Basit bir tanımla sportmenlik kavramı sporcuların oyunu oynamaya nasıl yönlendirildiği ile ilgilidir. Sportmenliğin sosyopsikolojik modeli temel alan yönü bulunmaktadır. Sosyopsikolojik yaklaşımda sportmenliğin; sportmenlik yönelimi, sportmenlik yöneliminin gelişimi ve sportmenliğe yönelik davranışlar olmak üzere üç anahtar elementi bulunmaktadır. Vallerand ve Losier sosyopsikolojik modeli, sportmenlik ve kişisel karar arasındaki ilişki olarak açıklamaktadır (20).

Karar verme ve ahlaki yargılama üzerine yürütülen çalışmalarda katılımcılara genellikle ahlaki ikilem barındıran durumlara karşılaşılan kişinin nasıl davranması gerektiği sorulmaktadır (15). Ahlaki ikilemler olası kurbanlar içerdiğinden, ahlaki kararlar verilirken sık sık empatik bir tavır alınmaktadır (21). Bir kişi, tehlikede ya da sıkıntıda olan birisiyle karşılaştığında o kişiye yardımcı olma isteği ve kendisinin o andaki amacını sürdürme arasındaki istek ile bir çelişki yaşadığında kişinin ahlaki noktaları ortaya çıkma eğilimi göstermektedir (15). Sporda da ahlaki ikilem yaratan durumlara çok sık karşılaşılmaktadır. Ne yazık ki spor ortamında karşılaşılan bu tip ikilem durumlarında sporcuların seçimi daha çok sportmenlik dışı davranışlardan yana olmaktadır. Bu durum özellikle profesyonel düzeydeki yakın temaslı takım sporlarında yaşanmaktadır. Spor branşları açısından genel bir durum değerlendirilmesi yapıldığında ise sportmenlik dışı davranışların en çok futbol branşında gerçekleştiği görülmektedir. Ortaya çıkan bu tablo futbolda sportmenliğe yönelik davranışların geliştirilmesi adına neler yapılması gerektiğini düşündürmektedir. Bir futbolcunun sportmenliğe yönelik davranışlar göstermesi için sahip olması gereken özellikler neler olmalıdır? Futbolda sportmenliğin gelişmesine etki eden beceriler nelerdir? Bu sorular ışığında sportmenlik yönelimi ile empati arasında nasıl bir bağ olduğu merak uyandırmaktadır. Ancak, spor katılımcılarında sportmenlik yönelimi ve empati ilişkisi üzerine yabancı literatürde çok az çalışma bulunurken (2, 22), Türkiye'de çalışma bulunmamaktadır. Bu çerçeveden hareketle profesyonel futbolcuların sportmenlik yönelimleri ve empatik eğilimleri incelenmeye çalışılmıştır.

YÖNTEM

Araştırma Grubu

Bu araştırmanın evrenini 2007–2008 sezonu Turkcell Süper Lig'de yer alan 18 profesyonel futbol takımından toplam 515 futbolcu oluşturmaktadır (<http://www.tff.org>). Araştırma grubunu ise, 2007–2008 sezonu Turkcell Süper Lig'in ilk devresinde yer alan ve tesadüfi yöntemle seçilmiş 7 takımdan toplam 130 profesyonel futbolcu oluşturmaktadır. Kültür farklılıklarından dolayı oluşabilecek ve çalışmanın bulgularını etkileyebilecek unsurlar göz önünde bulundurularak yabancı uyruklu sporcular araştırma grubuna dâhil edilmemiştir.

Veri Toplama Araçları

Kişilerarası Tepkisellik İndeksi (IRI)

Araştırmada, profesyonel futbolcuların empatik eğilimlerinin belirlenmesinde veri toplama aracı olarak Davis (1983) tarafından geliştirilen Kişilerarası Tepkisellik İndeksi (Interpersonal Reactivity Index: IRI) kullanılmıştır. IRI alt boyutları göreceli olarak birbirinden bağımsız ve kişilerin niteliklerini belirleyen 4 alt boyuttan ve 28 maddeden oluşmaktadır (13). Bu çalışmada, niteliği ve kurguyu en çok yansıtacağı düşünülen üç alt boyuttan ve 21 maddeden (Fantezi, Perspektif Alma, Empatik Düşünce) yararlanılmıştır. Kişilerarası tepkisellik indeksi beşli likert tipi bir ölçektir (0= beni hiç tanımlamıyor, 4= Beni oldukça tanımlıyor). Perspektif Alma alt boyutu, diğerlerinin psikolojik açıdan bakış açısını kişinin kabullenebilir derecesini (örn: Arkadaşlarımdan açısından olayların nasıl gözüktüğünü düşünerek onları daha iyi anlamaya çalışırım), Empatik Düşünce kişinin diğer kişilere karşı sıcaklık, yakınlık, alaka gibi duyguları ve zor durumda olanlara karşı duyulan ilgiyi belirlemektedir (örn: Benden daha az şanslı insanlara karşı sık sık ilgili ve hassas duygular hissederim). Fantezi alt boyutu ise, kişilerin kitaplardaki, filmlerdeki ve oyunlardaki hayali karakterlerin yerine kendini koyabilme eğilimini belirlemektedir (örn: İlginç bulduğum bir hikâye veya romandaki olaylar eğer benim başıma gelseydi

nasıl hissedirdim diye düşünürüm.) (14, 23, 25). IRI'nin Türkçe versiyonunun güvenilirliği ve psikometrik nitelikleri Engeler (2005) tarafından yapılmıştır (23). Buna göre, ölçeklerin geçerlik ve güvenilirlik çalışmasından önce dört ayrı pilot çalışma uygulanmıştır. Pilot çalışmalar Abant İzzet Baysal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi'nde çeşitli bölümlere kayıtlı lisans öğrencileri üzerinde gerçekleştirilmiştir (n=156). Her bir pilot çalışmanın sonunda Cronbach Alfa hesaplanarak madde analizi yapılmış ve madde analizine göre zayıf performans gösteren veya çalışmayan maddeler değiştirilerek bir sonraki pilot çalışmada tekrar test edilmiştir. Araştırma grubunu, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi'nde çeşitli bölümlerde ve İstanbul Üniversitesi, Tıp Fakültesi'ne kayıtlı 214 lisans öğrencisi oluşturmaktadır. Ölçeğin standart alfa değerleri ve psikometrik nitelikleri hesaplanmıştır. Alt boyutların iç tutarlılıkları .60'ın üzerindedir. Maddeler arası korelasyon ortalaması değerleri Fantezi, Empatik Düşünce ve Perspektif Alma için .20'nin üzerinde olduğundan alt boyutlar birimsel (üniter) yapıdadır. Düzeltilmiş madde-toplam korelasyon ortalaması değerleri .30'un üzerindedir. Alt boyutların psikometrik nitelikleri çok iyi düzeydedir. Fantezi, Empatik Düşünce ve Perspektif Alma için iç tutarlılıklar Davis (13) tarafından rapor edilen iç tutarlılıklara oldukça yakındır (23). Geçerlilik için ölçek skorlarının cinsiyetle olan ilişkisi ve alt ölçeklerin birbiriyle olan korelasyonu değerlendirilmiştir. Sonuç olarak, IRI alt boyutlarının çok iyi iç tutarlılığa, test-tekrar test korelasyonuna ve psikometrik niteliklere sahip olduğu bulunmuştur (23).

Çok Boyutlu Sportmenlik Yönelimi Ölçeği (MSOS)

Profesyonel futbolcuların sportmenlik yönelimlerinin belirlenmesi amacı ile Vallerand ve arkadaşlarının (1994) geliştirdiği ve Türkçe'ye uyarlaması araştırmacı tarafından yapılan Çok Boyutlu Sportmenlik Yönelimi Ölçeği (MSOS) kullanılmıştır (14, 23, 10, 24). Çok Boyutlu Sportmenlik Yönelimi Ölçeği'nin Türkçeye uyarlanması aşamasında ise, Back-Translation (çeviri-tekrar çeviri) tekniği uygulanmıştır. Kültürlerarası farklılıkların ve maddelerin anlaşılabilirliğinin test edilmesi için ölçek Gazi Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu'nda okuyan ve tesadüfî yöntemle seçilen 300 öğrenciye uygulanmıştır. İstatistikî analizler sonucunda ortaya çıkan sonuçlara göre anlaşılmayan maddeler gözden geçirilerek düzeltilmiş ve aynı guruba ölçek tekrar uygulanmıştır. Çeviri ve pilot çalışma aşamasından sonra elde edilen ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışması Ankara'da bulunan çeşitli futbol kulüplerinden tesadüfî yöntemle seçilen 110 futbolcu üzerinde yapılmıştır. Çok Boyutlu Sportmenlik Yönelimi Ölçeği (MSOS-25) 25 maddeden ve 5 alt boyuttan oluşan 5'li likert tipi bir ölçektir. Orijinal MSOS'un alt boyutlarını; Sosyal Normlara Uyum, Kurallara ve Yönetime Saygı, Sporda sorumluluklara bağlılık, Rakibe Saygı ve son olarak Negatif Yaklaşımlar oluşturmaktadır. Çok Boyutlu Sportmenlik Yönelimi Ölçeği'nde bulunan 25 madde 5 alt boyuta ait ilk faktör analizi sonucunda “Negatif Yaklaşımlar” boyutunda bulunan 5 maddenin (Madde 5, 10, 15, 20, 25) çalışmadığı gözlemlenmiştir. Yapılan ikinci faktör analizinde çalışmaya bu alt boyut eklenmemiştir. Çok Boyutlu Sportmenlik Yönelimi Ölçeği'nin Türkçe uyarlaması 4 faktörlü bir yapıya ve 20 maddeye sahiptir. Cronbach Alpha değerleri ise; Faktör 1 (Sosyal Normlara Uyum) 0,86; Faktör 2 (Kurallara ve Yönetime Saygı) 0,83; Faktör 3 (Sporda Sorumluluklara Bağlılık) 0,91; Faktör 4 (Rakibe Saygı) 0,82'dir. Değerler, yüksek derecede güvenilir düzeyindedir. Elde edilen sonuçlara göre Çok Boyutlu Sportmenlik Yönelimi Ölçeği Türkçe versiyonunun geçerli ve güvenilir bir yapıya sahip olduğu söylenebilir (24).

Verilerin İstatistiksel Analizi

Araştırmacı tarafından toplanan ölçekler, kontrol edilerek eksik veya yanlış doldurulanlar araştırma dışında tutulmuştur. Daha sonra geçerli ve kabul edilebilir nitelikte olanları, SPSS paket programında değerlendirilmek üzere bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Araştırma verilerinin değerlendirilmesinde istatistikî yöntem olarak; profesyonel futbolcuların sportmenlik düzeyleri ile empati ortalamaları arasında fark olup olmadığını test etmek için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ve sportmenlik düzeyleri (düşük, orta, yüksek) ile empati puan ortalamaları arası farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak için de Tukey HSD testi kullanılmıştır. Profesyonel futbolcuların sportmenlik düzeyleri ölçekten aldıkları puanlar hesaplanarak belirlenmiştir. Sportmenlik yönelimi ölçeği 5'li likert tipi bir ölçektir ve her alt boyutta da 5 maddesi bulunmaktadır. Bu boyutlardan alınabilecek en düşük puan 5, en yüksek puan ise 25'dir. Bu bağlamda düşük düzeyi 5-10 puan (1-2), orta düzeyi 11-19 puan (3), yüksek düzeyi ise 20-25 puan (4-5) arası oluşturmaktadır.

BULGULAR

Tablo 1, 2, 3 ve 4'de profesyonel futbolcuların çok boyutlu sportmenlik yönelimi düzeyleri (düşük, orta, yüksek seviye) ile empati (Fantezi, Empatik Düşünce, Perspektif Alma) puan ortalamaları, standart sapmaları ve tek yönlü varyans analizi yer almaktadır.

Tablo 1: Profesyonel Futbolcuların Empatik Eğilim (Fantezi, Empatik Düşünce ve Perspektif Alma) Puan Ortalamalarının Sosyal Normlara Uyum Düzeylerine Göre Dağılımları ve Ortalamalar Arası Farka İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Alt Boyut	Kişilerarası Tepkisellik İndeksi	Çok Boyutlu Sportmenlik Yönelimi Ölçeği Sosyal Normlara Uyum			F	p	Tukey
		Düşük (n=11)	Orta (n=64)	Yüksek (n=55)			
Fantezi	$\bar{X}$	2.33	2.54	2.83	2.824	.063	-
	ss	3.17	3.57	4.71			
Empatik Düşünce	$\bar{X}$	2.65	3.31	4.01	19.704	.000	D-O O-Y D-Y
	ss	4.03	3.91	3.96			
Perspektif Alma	$\bar{X}$	2.69	2.98	3.34	4.785	.010	D-Y O-Y
	ss	2.81	3.76	4.24			

Tablo 1’de, profesyonel futbolcuların empatik eğilimlerini belirleyen Kişilerarası Tepkisellik İndeksinin alt boyutları olan Fantezi, Empatik Düşünce ve Perspektif Alma puanlarının Sosyal Normlara Uyum (düşük, orta ve yüksek) düzeylerine göre dağılımları verilmektedir. Her üç empatik eğilim alt boyutunda da (Fantezi, Empatik Düşünce ve Perspektif Alma) Sosyal Normlara Uyum düzeyleri “düşük” olanların düşük puan, Sosyal Normlara Uyum düzeyleri “yüksek” olanların da yüksek puan ortalamalarına sahip oldukları görülmektedir. Ortalamalar arası farklılıkların anlamlı olup olmadığını incelemek amacıyla yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucuna göre, sporcuların fantezi puanlarında düşük-orta-yüksek sosyal normlara uyum düzeyleri sıralamasında anlamlı olmayan bir artış eğilimi gözlenirken [$F_{2,130}=2.84$; $p>.05$]; empatik düşünce [$F_{2,130}= 19.704$; $p<.05$] ve perspektif alma [$F_{2,130}= 4.785$; $p<.05$] puan ortalamaları, sosyal normlara uyum düzeylerine göre anlamlı farklılık göstermektedir. Tukey HSD çoklu karşılaştırma testine göre anlamlı farklılık empatik düşünce puan ortalamalarında tüm Sosyal Normlara Uyum düzeyleri arasında görülürken, perspektif alma puanlarında ise düşük-yüksek ve orta-yüksek Sosyal Normlara Uyum düzeyleri arasındadır.

Tablo 2: Profesyonel Futbolcuların Empatik Eğilim (Fantezi, Empatik Düşünce ve Perspektif Alma) Puan Ortalamalarının Kurallara ve Yönetime Saygı Düzeylerine Göre Dağılımları ve Ortalamalar Arası Farka İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Alt Boyut	Kişilerarası Tepkisellik İndeksi	Çok Boyutlu Sportmenlik Yönelimi Ölçeği Kurallara ve Yönetime Saygı			F	p	Tukey
		Düşük (n=6)	Orta (n=65)	Yüksek (n=59)			
Fantezi	$\bar{X}$	2.60	2.57	2.73	.586	.558	-
	ss	.63	4.07	4.38			
Empatik Düşünce	$\bar{X}$	3.36	3.31	3.83	5.761	.004	Y-O
	ss	4.62	4.56	4.00			
Perspektif Alma	$\bar{X}$	3.00	3.05	3.18	.429	.652	-
	ss	3.79	3.18	4.83			

Tablo 2’de; Fantezi, Empatik Düşünce ve Perspektif Alma Puan Ortalamalarının, Kurallara ve Yönetime Saygı düzeyine göre oluşturduğu fark incelenmiştir. Buna göre, futbolcuların Kurallara ve Yönetime Saygı boyutunda “düşük düzey” ile “yüksek düzey” arasında Fantezi Eğilimi puan ortalamaları açısından küçük bir artış görülürken, bu artışın istatistiksel olarak anlamlı bir fark yaratmadığı belirlenmiştir [$F_{2,130}= .586$; $p>.05$]. Profesyonel futbolcuların Empatik Düşünce puan ortalamaları ile Kurallara ve Yönetime Saygı düzeyleri arasında ise, istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmaktadır [$F_{2,130}= 5.761$; $p<.05$]. Kurallara ve Yönetime Saygı düzeyi “orta” olan futbolcular ile “yüksek” olan futbolcuların Empatik Düşünce puan ortalamaları da farklıdır. Futbolcuların Perspektif Alma eğilimi ortalamaları yükseldikçe Kurallara ve Yönetime Saygı düzeyinin arttığı görülürken, Kurallara ve Yönetime Saygı düzeyi ile Perspektif Alma puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır [$F_{2,130}= .429$; $p>.05$].

Tablo 3: Profesyonel Futbolcuların Empatik Eğilim (Fantezi, Empatik Düşünce ve Perspektif Alma) Puan Ortalamalarının Sporda Sorumluluklara Bağlılık Düzeylerine Göre Dağılımları ve Ortalamalar Arası Farka İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Alt Boyut	Çok Boyutlu Sportmenlik Yönelimi Ölçeği Sporda Sorumluluklara Bağlılık			F	p	Tukey	
	Düşük (n=6)	Orta (n=28)	Yüksek (n=96)				
Kişilerarası Tepkisellik İndeksi							
Fantezi	$\bar{X}$	2.83	2.65	2.63	.170	.844	-
	ss	2.37	2.52	4.58			
Empatik Düşünce	$\bar{X}$	2.73	3.00	3.77	12.551	.000	D-Y O-Y
	ss	3.01	3.80	4.26			
Perspektif Alma	$\bar{X}$	2.93	3.04	3.14	.323	.725	-
	ss	2.80	2.66	4.41			

Tablo 3’de yer alan sonuçlara göre, profesyonel futbolcuların Fantezi Eğilimi puan ortalamaları, Sporda Sorumluluklara Bağlılık düzeyleri açısından anlamlı bir fark yaratmamaktadır [$F_{2,130} = .170$; $p > .05$]. Araştırma grubunda, Empatik Düşünce puan ortalamalarının Sporda Sorumluluklara Bağlılık düzeyi “düşükten” “yüksek” düzeye yükseldikçe arttığı görülürken; ortalamalar arasında ortaya çıkan bu fark istatistiksel olarak anlamlıdır [$F_{2,130} = 12.551$; $p < .05$]. Empatik Düşünce puan ortalaması düşük olan futbolcuların Sporda Sorumluluklara Bağlılık düzeyi de “düşük”; yüksek olan futbolcunun Sporda Sorumluluklara Bağlılık düzeyi de “yüksektir”. Futbolcuların, Perspektif Alma puan ortalamalarında, Sporda Sorumluluklara Bağlılık düzeyine göre bir artış görülürken, elde edilen bu değerler istatistiksel olarak anlamlı bir fark yaratmamaktadır [$F_{2,130} = .323$; $p > .05$].

Tablo 4: Profesyonel Futbolcuların Empatik Eğilim (Fantezi, Empatik Düşünce ve Perspektif Alma) Puan Ortalamalarının Rakibe Saygı Düzeylerine Göre Dağılımları ve Ortalamalar Arası Farka İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Alt Boyut	Çok Boyutlu Sportmenlik Yönelimi Ölçeği Rakibe Saygı			F	p	
	Düşük (n=11)	Orta (n=82)	Yüksek (n=37)			
Kişilerarası Tepkisellik İndeksi						
Fantezi Eğilimi	$\bar{X}$	2.56	2.54	2.90	2.560	.081
	ss	5.12	3.91	4.13		
Empatik Düşünce	$\bar{X}$	3.47	3.44	3.82	2.439	.091
	ss	5.28	4.52	3.92		
Perspektif Alma	$\bar{X}$	3.15	3.06	3.22	.530	.590
	ss	3.58	3.92	4.39		

Tablo 4, Rakibe Saygı düzeyi “yüksek” futbolcuların Fantezi Eğilimi, Empatik Düşünce ve Perspektif Alma puan ortalamalarının, Rakibe Saygı düzeyi “düşük” ve “orta” olan futbolculardan daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonuçlarına göre, Rakibe Saygı düzeyi “düşük”, “orta” ve “yüksek” olan futbolcuların Fantezi Eğilimi [$F_{2,130} = 2.560$; $p > .05$], Empatik Düşünce [$F_{2,130} = 2.439$; $p > .05$] ve Perspektif Alma [$F_{2,130} = .530$; $p > .05$] puan ortalamaları arasındaki fark anlamlı değildir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırmada, sporda sosyal normlara, rakibe, kurallara ve yöneticilere saygı ve bağlılık (10) şeklinde tanımlanan sportmenlik yönelimi ile bir insanın kendini karşısındakinin yerine koyarak onun duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlamak (17) olarak tanımlanan empati eğilimi incelenmiştir. Buna göre, profesyonel futbolcuların fantezi eğilimleri arttıkça, sosyal normlara uyum düzeylerinin de arttığı görülmektedir ($\bar{x}=2.33$; 2.54; 2.83). Ancak, bu artışta ortalamalar arasında fark bulunmamaktadır (Tablo 1). Kişilerarası tepkisellik indeksinin ilk boyutunu oluşturan fantezi, başına gelebilecek olaylar hakkında düzenli olarak düşünüp hayaller kurabilme, kendini bir oyun, film ya da kitapta ki karakterlerin yerine koyabilme, romandaki karakterlerin hisleriyle ilgilenme gibi becerileri içermektedir. Araştırma sonuçları, profesyonel futbolcuların fantezi yönelimleri ne kadar yüksek olursa sosyal normlara uyum düzeylerinin de o kadar yükseleceğini göstermektedir. Sosyal normlara uyuma yönelik davranışları; maç kaybedildiğinde bile rakibi, rakip takımın antrenörünü tebrik etme, iyi performansından dolayı rakibi kutlama, kazanma ve kaybetme durumlarında rakip ile

tokalaşma gibi davranışlar oluşturduğundan özellikle takım sporu ile ilgili branşlarda sosyal normlara uyum düzeylerinin yüksek olması beklenmektedir. Futbolcuların gerek rakibin gerek hakemin gerekse antrenörün veya takım arkadaşının duygu ve düşüncelerini anlayarak ona göre davranması sportmenlik yönelimleri açısından önem arz etmektedir. Ayrıca fantezi yönelimi yüksek olan bir futbolcu sadece maçı kazanırsa rakibi tebrik etmeyecektir. Kazanma ve kaybetme durumlarında karşısındaki kişinin duygularını, sevincini ya da üzüntüsünü anlayarak sonuca göre değişen değil daha tutarlı bir davranış sergileyecektir. Tutarlı davranışlar sadece başarıyı kabullenmeyi kaybetmenin de yaşanası bir duygu olduğunu benimsemek açısından önemlidir. Karşısındaki kişinin duygu durumunu anlayan bir bireyin sosyal normlara uyum düzeyi de yüksek olacaktır. Sporcuların sosyal normlara uyum düzeylerinin yüksek olması beklenmektedir. Sosyal normlara uyum düzeyi düşük olan sporcu gerek takım içerisinde gerekse sahada sorun yaşayacaktır. Bu süreç, genellikle kişiyi antisosyal davranışlar olarak da adlandırılan sportmenliğe uygun olmayan davranışlara yönlendirmektedir.

Profesyonel futbolcuların, sosyal normlara uyum düzeyleri (düşük, orta, yüksek) ile empatik düşünce puan ortalamaları incelendiğinde, sosyal normlara uyum düzeyi “düşük” olan futbolcular ile “orta” düzeyde olan futbolcular arasında; sosyal normlara uyum düzeyi “orta” olanlarla “yüksek” olanlar arasında ve yine sosyal normlara uyum düzeyi “düşük” olanlarla “yüksek” olan futbolcular arasında empatik düşünce bakımından fark bulunmaktadır (Tablo 1). Sosyal normlara uyum, oyundan sonra rakibin elini sıkmak, rakibin iyi performansının farkında olmak, iyi bir kaybeden olabilmek gibi davranışları içerdiğinden empatik düşünce boyutu ile yakından ilgilidir. Empatik düşünce, diğerinin üzüntüsüne tanık olunması durumunda bireyin üzüntü ve rahatsızlık hissetmesine ilişkin gösterdiği tepkidir. Empatik düşünce, diğerlerine ilgi ve duyarlılığı yansıtmaktadır (26). Ahlakın kökleri empatide bulunur diyen Martin Hoffman’a göre acı çeken tehlikede olan veya bir mahrumiyet içinde bulunan kişilere empati göstererek sıkıntılarını paylaşmak, insanları onlara yardımcı olmaya sevk etmektedir. Kişisel ilişkilerde yaşanan empati ve özveri arasındaki bu doğrudan bağlantının ötesinde; Hoffman, empatik duygu kapasitesinin, başka bir ifadeyle kendini diğerinin yerine koyabilmenin, kişileri bazı ahlaki ilkeleri izlemeye yönelttiği görüşündedir (21). Nitekim, araştırma sonuçları da bu durumu desteklemektedir. Empatik düşünce ortalaması yüksek olan futbolcuların sosyal normlara uyum düzeyleri de daha yüksektir. Eğer futbolcuların empatik düşünce düzeyleri düşüğe, sosyal normlara yönelik davranış biçimlerinin yerini tam tersi yönde olumsuz davranışlar almaktadır. Empatik düşünce boyutu ihtiyaç içindeki insanlar için üzüme, onları koruma duygusu, onlara acıma gibi duyguları içeren maddelere sahip olduğu için sosyal normlara uyum düzeyi ile de yakından ilişki içindedir. Bu durum, futbolcuların empatik düşünce düzeyleri ne kadar yüksek olursa kazanma ve kaybetme durumlarındaki davranışlarının da o kadar değişeceğini göstermektedir. Buradan hareketle sonuçlar futbolcuların, sadece kazandıklarında rakibini tebrik etmeyecek, kaybettiklerinde de rakiplerinin gayretini takdir edecekleri, yenme ve yenilme durumlarında ölçsüz davranışlarda bulunmayacakları ve rakibinin maruz kalacağı haksız dezavantajlardan yararlanmayacaklarını göstermektedir.

Kişilerarası Tepkisellik İndeksinin bilişsel unsurunu oluşturan perspektif alma boyutu “birinin bakış açısını alma” eylemini yansıtmaktadır. Hoffman’a göre (1990), perspektif alma boyutu; ihtiyaç içerisinde bulunan bir bireyi bilişsel ve duyuşsal olarak anlayarak onun durumuna uygun tepki vermede ön koşuldur (15). Araştırmadan elde edilen sonuçlar, sosyal normlara uyum düzeyi ile perspektif alma arasında istatistiksel olarak bir fark olduğunu göstermektedir. Bu fark, sosyal normlara uyum düzeyi “düşük” ve “yüksek” seviyede olan futbolcular ile “orta” ve “yüksek” düzeyde olan futbolcular arasında görülmektedir (Tablo 1). Sosyal normlara uyum düzeyi “düşük” ve “orta” olan futbolcular benzer perspektif alma eğilimi gösterirken sosyal normlara uyum düzeyi “yüksek” olan futbolcular farklı perspektif alma becerisi göstermektedir. Bir sporcunun her bir takım arkadaşının bazı durumlarda ne yapacağını tahmin etmesi gerekmektedir. Bu durum, oyundaki farklı bakış açıları içerir. Strateji içeren oyunların başarıyla uygulanması bakış açısı kazanmayı da artırmaktadır. Sporun sosyal perspektif alma becerisini arttırdığına yönelik bilgilere rağmen, rekabetin perspektif almayı engellediği de ortaya çıkmaktadır (3). Nitekim rekabetin en üst düzeylerde yaşandığı profesyonel futbolda, futbolcuların perspektif alma becerisi ve sosyal normlara uyum seviyelerinin beklenen düzeyde olmaması bu durumu desteklemektedir (24). Bir başka durum ise, antrenörlerin bu tarz davranışları geliştirmeye yönelik çabalarının bulunmaması, hatta sporcularında rekabeti kasıtlı olarak artırarak tersine bir çabaya girmeleridir. Bunun sebebinin futbolcunun rakibini düşünerek birçok pozisyonda sert fauller yapamayacak olması ya da maç sırasında duygularını bir kenara bırakarak sert oyunu tercih edemeyecek olması tedirginliği olabilir. Yapılan araştırmalarda da yakın temaslı takım sporlarında saldırgan davranış eğiliminin yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır (1). Oysaki empatinin bir boyutunu oluşturan perspektif alma becerisinin oyunculara kazandırılması, rakibin bir sonraki hamlesi ya da bizzat kendi takım arkadaşının neler yapabileceğini önceden sezerek değişik stratejiler geliştirmesi açısından önemlidir. Bu durum, oyuncuları farklı oyun taktikleri geliştirmeye zorlayacak, böylece oyunda farklı bakış açıları ortaya çıkabilecek ve bu sayede futbolcu bilişsel yönden gelişirken, seyirci açısından da seyir zevki daha yüksek maçlar gerçekleşebilecektir.

Sosyal davranışlara yönelik olan sosyal normlara uyumda empatinin etkisi yapılan diğer çalışmalarda da kanıtlanmaktadır (24, 27). Sonuç olarak, eğer futbolcunun empati becerilerini geliştirebilirsek özellikle rakibine yönelik olan sosyal normlara uyumda da bir yükselme olacağı söylenebilir. Bir araştırma sonucuna göre, üniversite öğrencilerine empatik tepki verebilme, öfkeyi kontrol edebilme ve çatışma karşısında saldırgan ve zorba tepki verme yerine işbirliğine dayalı çözüm tepkileri sergileme gibi becerileri içeren iletişim ve çatışma çözme programı uygulanmış ve bu programın sosyal becerileri geliştirmede etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır (28). Bu çalışmanın sonuçlarına göre de, empati içerikli becerilerin ve sosyal becerilerin birbiri ile bağlantılı süreçler olduğu görülmektedir. Kişinin empatik düşünce ve perspektif alma becerilerinin prososyal davranışları kolaylaştırdığı bilinmektedir (16, 29, 30)

Araştırma sonuçlarına göre, profesyonel futbolcuların kurallara ve yönetime saygı düzeyleri ile empatik düşünce puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Bu fark, kurallara ve yönetime saygı düzeyi “orta” ve “yüksek” olan futbolcular arasındadır (Tablo 2). Kurallara ve yönetime saygı düzeyi “yüksek” olan futbolcuların empatik düşünce ortalamaları da yüksektir. Futbolcuların kurallara ve yönetime saygı düzeyine göre perspektif alma eğilimi de artmaktadır (Tablo 2). Ancak ortalamalar arasındaki fark anlamlı değildir. Sonuçlar futbolcuların, empatik düşünce ve perspektif alma becerileri geliştikçe kurallara ve yönetime saygı düzeylerinde de anlamlı bir düzelme olacağını göstermektedir. Bir futbolcu, eğer hakemin gözüyle kararları yargılsa, hakeme itirazların ve hakemi aldatmaya yönelik hareketlerin azalacağı düşünülmektedir. Zira günümüz futbolunda hakemlerin futbolculara güveninin azaldığı çeşitli hakem görüşleri çerçevesinde bilinmektedir. Örneğin, hakem kararlarına itiraz eden futbolcular hakkındaki bir hakem görüşüne göre, verilmiş olan kesin doğru kararlara özellikle “efendi” bilinen tanınmış futbolcuların ısrarlı itirazları maç içi karşılıklı güven duygusunu önemli ölçüde zedelemektedir (31).

Futbolcuların, sportmenlik yöneliminin alt boyutlarından olan sporda sorumluluklara bağlılık düzeyleri ile kişilerarası tepkisellik indeksinin alt boyutlarından empatik düşünce ortalamaları arasındaki fark anlamlıdır (Tablo 3). Bu fark, sporda sorumluluklara bağlılık düzeyi “düşük” ve “yüksek” olan ile “orta” ve “yüksek” düzeyde olan futbolcular arasında görülmektedir. Sporda sorumluluklara bağlılığı düşük seviyede olan futbolcuların empatik düşünceleri de düşük seviyededir. Sporda sorumluluklara bağlılık boyutu, futbolcuların antrenmanlara katılımları, eksik yönlerini gidermeleri, maç içindeki çabaları gibi davranışlardan oluşmaktadır. Sonuçlara göre, empatik düşüncesi yüksek olan bir futbolcunun, kendini geliştirmeye daha fazla yöneleceği düşünülmektedir. Futbolcuların perspektif alma eğilimleri de sosyal katılıma bağlılık düzeyine göre artmaktadır ancak aralarındaki fark anlamlı değildir (Tablo 3).

Araştırma sonuçlarından elde edilen bilgiler ışığında, profesyonel futbolcuların empati becerileri ne kadar geliştirilirse sportmen davranışlarında da paralel bir artış olacağı anlaşılmaktadır. Empati; bireylerin ilgi, ihtiyaç ve arzularını başkalarına karşı olan hassasiyetlerini algılamalarına yardımcı olmaktadır. Tüm bu konular, ahlaki algı ve ahlaki davranışlarla ilgilidir. Empatik beceriye sahip olan kişiler, olayların ahlaki boyutlarını daha iyi kavrayabilirler (32). Genel bir değerlendirme ile, futbolcunun fantezi becerisi arttıkça sosyal normlara uyum, kurallara ve yönetime saygı ile rakibe saygı düzeyinin de yükseldiği sonucuna ulaşılırken, empatik düşünceye sahip olan futbolcuların rakibe saygı boyutlarında bir yükselme eğilimi, spor katılıma bağlılık, sosyal normlara uyum ile bir de kurallara ve yönetime saygı düzeylerinde anlamlı bir artış olduğu görülmektedir. Perspektif alma becerisi yüksek olan futbolcuların; sosyal normlara uyum, rakibe saygı, sporda sorumluluklara bağlılık, kurallara ve yönetime saygı yönelimlerinin de yüksek olduğu görülmektedir. Spordaki ahlaki davranışları yönlendiren bir çok etkenden birini oluşturan empati becerisi, futbolcularda geliştirilmesi gereken bir özelliktir. Eğer bir sporcunun empati becerisi arttırabilirse bu doğrudan onun sportmenlik yönelimini etkileyecektir ve sporcuda gelişen bu özellikler sayesinde birbiriyle etkileşim içinde olan gerek rakip oyuncu, gerek taraftar gerekse hakem üzerindeki etkiler de olumlu yönde olacaktır. Yapılan çalışmalar incelendiğinde spor çevrelerinin birbirleriyle etkileşimi açıkça görülmektedir. Örneğin ilk ve orta öğretim öğrencileri (33), beden eğitimi öğretmen adayları (34) ile beden eğitimi öğretmenlerinin (35) fair play anlayışlarını içeren araştırmalar genel olarak değerlendirildiğinde ortaya çıkan olumsuz tablo bu gruplar arasındaki etkileşimi açıkça göstermektedir. Shields ve arkadaşlarının küçük yaş grubundaki sporcular üzerinde yaptıkları araştırmalarında, sporcuların sportmenliğe aykırı davranışlar sergilemelerinde antrenörlerinin ve taraftarın büyük etkisi bulunduğunu belirtmektedir (36).

Kavussanu ve arkadaşlarının yapmış oldukları araştırmada, empati becerisi düşük olan futbolcuların daha fazla antisosyal davranışlar gösterdikleri saptanmıştır (22). Sporcu olarak karşıımızdaki kişinin duygularına önem vermemiz, yaptığımız işin insani yönünü vurgularken kendimize olan saygımızı da arttıracaktır. Bir sporcu için her şeyden önce dürüst yarışma önemli olmalıdır. Başarı eğer kuralına uygun kazanılmışsa başarıdır.

Sonuç olarak, profesyonel futbolcularda empatik düşünce düzeyi yükseldikçe sporda sorumluluklara bağlılık, sosyal normlara uyum ile kurallara ve yönetime saygı düzeyleri anlamlı olarak artmakta; perspektif alma becerileri arttıkça da sosyal normlara uyum düzeyleri yükselmektedir. Elde edilen bulgular, spordaki ahlaki davranışları olumlu yönde etkileyen empatinin, sporcularda kazandırılması gereken bir beceri olduğunu göstermektedir. Bu bulgular ışığında, sporcuların empatik becerilerinin geliştirilebilmesi için spor ortamına uygun olarak düzenlenecek bir empati eğitim programı oluşturulmalıdır. Özellikle erken yaşlarda başlanması gereken empati eğitimi, sporcuların ahlaki bakış açılarını geliştirmek açısından önemli bir yere sahiptir. Ayrıca benzeri araştırmalar değişik spor branşlarında ve amatör sporcularda da tekrarlanmalıdır.

KAYNAKLAR

1. Bredemeier, B., Weiss M., Shields, D., Cooper, B., “The Relationship of Sport Involvement with Children's Moral Reasoning and Aggression Tendencies”, *Journal of Sport Psychology*, 8(4), pp. 304–318, 1986.
2. Bredemeier, JBL., “Children's Moral Reasoning and Their Assertive, Aggressive, and Submissive Tendencies in Sport and Daily Life”, *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 16(1), pp. 1-14, 1994.
3. Bredemeier, JB., Shields, D., “Moral Growth Among Athletes and Nonathletes: A Comparative Analysis”, *The Journal of Genetic Psychology*, 147(1), pp. 7-18, 1986.

4. Kavussanu, M., Seal, AR., Phillips, DR., "Observed Prosocial and Antisocial Behaviours in Male Soccer Teams: Age Differences Across Adolescence and the Role of Motivational Variables", *Journal of Applied Sport Psychology*, 18(4), pp.326-344, 2006.
5. Kavussanu, M., "Motivational Predictors of Prosocial and Antisocial Behaviour in Football", *Journal of Sport Science*, 24(6), pp. 575-588, 2006.
6. Jones, C., Mcnamee, M., "Moral Reasoning, Moral Action, and the Moral Atmosphere of Sport", *Sport, Education and Society*, 5(2), pp. 131-146, 2000.
7. Lemyre, PN., Roberts, GC., Ommundsen, Y., "Achievement Goal Orientations, Perceived Ability, and Sportspersonship in Youth Soccer", *Journal of Applied Sport Psychology*, 14(2), pp. 120-136, 2002.
8. Stornes, T., Ommundsen, Y., "Achievement Goals, Motivational Climate and Sportspersonship: a Study of Young Handball Players", *Scandinavian Journal of Education*, 48(2), pp. 205-221, 2004.
9. Gano-Overway, LA., Guivernau, M., Magyar, MT., Waldron, JJ., Ewing, ME., "Achievement Goal Perspectives, Perceptions of the Motivational Climate, and Sportspersonship: Individual and Team Effects", *Psychology of Sport and Exercise*, 6(2), pp. 215-232, 2005.
10. Vallerand, RJ., Briere, NM., Blanchard, C., Provencher, P., "Development and Validation of the Multidimensional Sportspersonship Orientations Scale", *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 19(2), pp. 197-206, 1997.
11. Eisenberg, N., Holmgren, AR., Fabes, AR., "The Relation of Children's Situational Empathy-Related Emotions to Dispositional Prosocial Behavior", *International Journal of Behavioral Development*, 22(1), pp. 169-193, 1998.
12. Mehrabian, A., Epstein, N., "A Measure of Emotional Empathy", *Journal of Personality*, 40(4), pp. 525-543, 1972.
13. Davis, HM., "A Multidimensional Approach to Individual Differences in Empathy", *JSAS Catalog of Selected Documents in Psychology*, 10, pp.85, 1980.
14. Davis, HM., "Measuring Individual Differences in Empathy: Evidence for a Multidimensional Approach" *Journal of Personality and Social Psychology*, 44(1), pp. 113-126, 1983.
15. Hoffman, ML., *The Contribution of Empathy to Justice and Moral Judgment*, In: Eisenberg N, Strayer J. (Editors), *Empathy and Its Development*, Cambridge University Press, pp.47-80, New York, 1990.
16. Eisenberg, N., Miller, PA., "The Relation of Empathy to Prosocial and Related Behaviors", *Psychological Bulletin*, 101, pp. 91-119, 1987.
17. Rogers, CR., "Empatik Olmak Değeri Anlaşılmamış Bir Varoluş Şeklidir", Akkoyun F. (Çev). *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 16(1), s. 103-121, 1983.
18. Dökmen, Ü., *İletişim Çatışmaları ve Empati*, 35. Baskı, Sistem Yayıncılık, Ankara, 2006.
19. Stornes, T., Bru, E., "Sportspersonship and Perceptions of Leadership: An Investigation of Adolescent Handball Players' Perception of sportspersonship and Associations with Perceived Leadership", *European Journal of Sport Science*, 2(6), pp. 1-15, 2002.
20. Vallerand, RJ., Losier, GF., "Self-Determined Motivation and Sportsmanship Orientation: An Assessment of Their Temporal Relationship", *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 16, pp. 229-245, 1994.
21. Goleman, D., *Duygusal Zekâ Neden IQ' dan Daha Önemlidir?* 6. Baskı, Varlık/Bilim, İstanbul, 1998.
22. Kavussanu, M., Stamp, R., Slade, G., Ring, C., "Observed Prosocial and Antisocial Behaviors in Male and Female Soccer Players", *Journal of Applied Sport Psychology*, 21 (Supp. 1), pp. 62-76, 2009.
23. Engeler, A., *Psikopati ve Antisosyal Kişilik Bozukluğu*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2005.
24. Sezen-Balçıkkanlı, G., *Profesyonel Futbolcuların Fair Playe Yönelik Davranışları ile Empatik Eğilim Düzeyleri Arasındaki İlişki*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2009.
25. Davis, HM., *Empathy A Social Psychological Approach*, 2nd.ed. Westviewpress, USA, 1996.
26. Culotta-Hackenberg, LS., *Empathy Development and Its Relationship With Aggressive and Delinquent Behavior in Adolescents*. Unpublished PHD Thesis, Cleveland State University, Cleveland, Ohio, 2002.
27. Hançer, M., Tanrısevdi, A., "Sosyal Zeka Kavramının Bir Boyutu Olarak Empati ve Performans Üzerine Bir İnceleme", *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(2), s. 211-225, 2003.
28. Karahan, TF., "Bir İletişim ve Çatışma Çözme Beceri Eğitimi Programı'nın Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Beceri Düzeylerine Etkisi", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 41(2), s. 169-186, 2008.
29. Eisenberg, N., Miller, PA., "The Relation of Empathy to Prosocial and Related Behaviors", *Psychological Bulletin*, 101, p. 91-119, 1987.
30. Miller, PA., Eisenberg, N., "The Relation Of Empathy To Aggressive And Externalizing Antisocial Behavior", *Psychological Bulletin*, 103, s. 324-344, 1988.
31. Uluç, M., "Haddimi Biliyorum (İbrahim Kaş ile yapılan röportaj)", *Tamsaha*, 40, s. 34-37, 2008.
32. Miller, SC., Bredemier, B.J.L., Shields, D.L., "Sociomoral Education Through Physical Education With At-Risk Children", *Quest*, 49, pp. 114-129, 1997.
33. Sezen, G., Yıldırım, İ., *İlköğretim ve Ortaöğretim Öğrencilerinin Futbolda Fair Play Çerçevesinde Tanımlanmış Davranış Biçimlerine Yaklaşımları*, 10. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi (23-25 Ekim 2008) Bildiriler Kitabı, s. 595-597, Bolu, 2008.
34. Sezen, G., Yıldırım, İ., "Beden Eğitimi Öğretmenlerinin Futbolda Fair Play'e İlişkin Olumlu ve Olumsuz Davranışlara Yaklaşımlarının İncelenmesi", *Spor Yönetimi ve Bilgi Teknolojileri Dergisi*, 2(3), s. 14-22, 2006.
35. Yıldırım, İ., Sezen, G., "Beden Eğitimi Öğretmeni Adaylarının Sportmenlik ve Profesyonellik Arasında İkilem Barındıran Somut Örnek Olaylara Yaklaşımlarının Değerlendirilmesi", *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 11(3), s. 3-14, 2006.
36. Shields, D.L., LaVoi, NM., Bredemeier, B.J.L., Power, FC., "Predictors of Poor Sportspersonship in Youth Sports: Personal Attitudes and Social Influences", *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 2, pp. 747-762, 2007.